

ЛОБКО К.А.

**ЯКІВ МИХАЙЛОВИЧ МАРКОВИЧ - ІСТОРИК,
ЕТНОГРАФ, ФОЛЬКЛОРИСТ**

В цьому році виповнюється 235 років з дня народження українського історика, етнографа, фольклориста Якова Михайловича Марковича. Він є автором *“Записок о Малороссии, ее жителях и произведениях”*, книги яка стала помітною сторінкою в українській історії.

Яків Михайлович Маркович народився 16(27) жовтня 1776 року у родинному маєтку неподалік Пирятина на Полтавщині. Він онук відомого урядовця Глухівської генеральної військової канцелярії, знаного мемуариста першої половини XVIII ст. - Якова Марковича. Вміння видобувати цінну інформацію з літератури, помічати найсуттєвіше у навколишній дійсності, стисло й образно узагальнювати прочитане і побачене, майстерне володіння пером Яків Маркович-молодший значною мірою успадкував від свого діда.

До цього родинно-спадкового таланту слід додати також загальний високий рівень культури і освіти Якова Михайловича, набутий ним у двох столицях - гетьманській та імперській. Вчився він в славнозвісному *“во всей Малороссии”* приватному пансіоні *“мадам”* Леянс в Глухові. Тут він досконало оволодів французькою і німецькою мовами. З 1792 до 1794 року продовжує навчання в Московському університетському шляхетському пансіоні, по закінченні якого служить у гвардійському полку в Петербурзі. Але невдовзі покинув його через пруські порядки, запроваджені Павлом I (кінець 1796 р.) [1, с.353, 357].

Незабаром він за допомогою знатних петербурзьких вельмож українського походження графа О.А.Безбородька та правителя його канцелярії сенатора Д.П.Трощинського влаштовується перекладачем в Колегію іноземних справ [2, с.87]. Саме тут Яків Михайлович почав скрупульозно вивчати документи і матеріали з історії України, її географії та етнографії, знайомиться з книгами російських вчених-мандрівників того часу: Крашенинникова, Гмеліна, Палласа, Лепехина, Зуева, Георгі, читає щоденники експедиції А.Гюльденштедта. В 1795 році він здійснює поїздку в Україну з метою збирання джерельного матеріалу для своєї українознавчої енциклопедичної праці. Під час відвідування Перервинського

маєтку свого батька в Пирятинському повіті Яків Михайлович знайомиться з *“изыскателем малорусской старины - А.И.Чепюю”* [1, с.356]. О.Лазаревський припускає, що *“ближайшее знакомство Маркевича с Чепюю послужило значительным толчком в развитии у первого охоты к занятиям местною стариною”* [1, с.356]. Також під час цієї подорожі, як вважає В.Сарбей, Маркевич міг ознайомитися з рукописними примірниками створеної у 1786 році Опанасом Шафонським інформаційно-статистичної праці *“Черниговского наместничества топографическое описание, с кратким географическим и историческим описанием Малые России”* [3, с.24].

О.Лазаревський в своїй праці *“Очерки, заметки и документы по истории Малороссии”*, описуючи історіографічну основу Марковичевих *“Записок”*, зазначає, що *“Маркович, готовясь к изданию своих “Записок”, прочитал немало таких сочинений, которые были далеко не в постоянном обороте даже и тогдашних цеховых ученых. Делая выписки, Маркович иногда присоединяет к ним и свои замечания, указывающие, что к источникам он мог относиться и критически. Тот ученый аппарат, с которым двадцатилетний Маркович приступал к своему труду, представляется во всяком случае замечательным по полноте, особенно, если к этому аппарату присоединить еще и те личные наблюдения Марковича “над жителями и произведениями” Малороссии, о которых он говорит в предисловии к своей книжке”* [2, с.88-89].

Опрацювавши ці різноманітні джерела, Я.Маркович написав і видав у 1798 році в Петербурзі невелику за обсягом (98 стор.) *“Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях”* [4]. Ця праця разом із славнозвісною поемою Котляревського *“Енеїда”* (також була надрукована в 1798 році в Петербурзі) започаткували українське національне відродження кінця XVIII - початку XIX ст., вона мала чималий вплив на розвиток національного почуття серед українського громадянства [5, с.1471].

Автор переслідував дві мети. Одна із них була особиста. Це видно вже в передмові до книжки. Це лист покровителю автора, відомому діячеві у тодішньому Санкт-Петербурзі, панові Трощинському. З другого боку, мета цієї книжки - суто наукова. Маркович хоче поглянути на минуле Малоросії, однак зазначає, що не поглядом фізика та історика, а передусім патріота. Сучасні історики зазначають, що дана робота має швидше наукове значення, ніж політичне для тогочасної України [9].

Написана ґрунтовно, у високопатріотичному дусі, праця Якова Марковича складається з шести розділів. Два розділи присвячені українській історії з найдавніших часів до часу князівських міжусобиць (середина XI ст.). Автор підкреслює автохтонність слов'ян, стверджуючи, що предки українців - "роси" були споконвічними жителями Київської землі. Пише він і про початки української козаччини, про боротьбу перших козацьких загонів проти турків і татар. Яків Маркович розглядає також сучасний і колишній устрій, власне, українських земель Гетьманщини; згадує меншини, які мешкали на території Малоросії-Гетьманщини наприкінці XVIII ст.

В чотирьох розділах дається характеристика географічних умов України, її природних багатств (зокрема надається перелік мінералів, які знаходяться на території тогочасної Лівобережної України), культурно-побутових, етнографічних особливостей населення. В своїй праці Яків Михайлович описує такі риси характеру українців, як сміливість, мужність, ширість, великодушність. *"Малоросіянин від природи і сумирний і добрий. З якою ласкою, з яким внутрішнім задоволенням приймає він усілякого подорожнього. Він радий, якщо у змозі його нагодувати, допомогти йому - і благородний дух його ображається, коли пропонують йому за те винагороду. Бідність не доводить малоросіян до злочинів. У містах і селах побудовані шпиталі чи богадільні, де бідні та нужденні мають спокійний прихисток. Всякий за достатком наділяє їх їжею та одягом..."* [9].

Історик відзначає також особливу мелодійність української мови, українських пісень. *"У теперішній малоросійській мові, чи власне наріччі, видні ще деякі відтінки і щасливого клімату і ніжної властивості душі творців її... Вона ніжна, приємна і наповнена патетичними висловами, зменшувальними словами, які мають походження, звичайно ж, не від чого іншого, як від тонкого почуття її винахідників. Можна назвати її мовою любові чи принаймні дуже здатною висловлювати живо почуття любові. Візьмімо для прикладу малоросійські пісні: у них вміщені чудові картини природи, прості, але палкі вияви кохання - і голоси їхні завжди відповідають думкам... За вродженою схильністю малоросіян до музики, країна їх у Росії те ж, що в Європі Італія"* [9].

Історики оцінювали працю Я.М.Марковича *"Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях"* як енциклопедію відомостей про Україну, її природу, історію, населення, мову і поезію [7, с.272; 8, с.286].

"Записки про Малоросію" були широко відомі у тодішньому українському суспільстві. Як видно з титульної сторінки, ця книжка була лише першою частиною великої праці, що її задумав автор. Передчасна смерть (самогубство) не дозволила завершити плани. [6, с.654] Але й у такому обсязі праця Я.М.Марковича стала істотним внеском в українську історіографію та національну культуру. Це книжка - вершина української історіографії XVIII ст., яка буквально пронизана просвітницьким духом з масою використаної літератури [9].

Нині ця книга є таким раритетом, що вона відсутня у київських бібліотеках. Один примірник зберігається в бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

1. Лазаревский А. Яков Михайлович Маркович // Киевская старина. - 1894. - №12.
2. Лазаревский А. Очерки, заметки и документы по истории Малороссии. - К., 1895. - Вып.2.
3. Сарбей В.Г. Праця Я.Марковича "Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях" // Український історичний журнал. - 1999. - №1.
4. Маркович Я.М. Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях. - СПб., 1798. - Ч.1.
5. Енциклопедія Українознавства: словникова частина / Голов. ред.: В.Кубійович. - Л.: НТШ, 1994. - Т.4.
6. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. - СПб., 1898. - Т.36.
7. Дорошенко Д.І. Історія України. - К., 1991. - Т.2.
8. Полонська-Василенко Н. Історія України. - К., 1995. - Т.2.
9. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/953883.html>.

ТАБУЛА Ю.О.

ДО БІОГРАФІЇ ГЕРОЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ С.П.КРАСІЯ

Дана робота присвячена нелегкому життєвому шляху й подвигу, який здійснив уродженець села Верхня Сироватка, сапер окремого батальйону 167-ї дивізії Семен Панасович Красій. У неповні 17 років Семену Панасовичу було присвоєно високе звання - Героя Радянського Союзу. З особистого архіву С.П.Красія можна дізнатися багато цікавих фактів з його біографії.

Народився Семен Панасович 10 вересня 1926 р. у родині селянина-середняка. З 1941 до 10 березня 1943 р. проживав на